

QƏLBİMDƏ BİR İŞIQ VAR

Əziz müəllimim və görkəmli yazıçı, mütəfəkkir Mir Cəlal haqqında düşüncələrim



Mədət ƏYYUBOĞLU,
şair-publisist

(Əvvəli ötən sayımızda)

Bizim zəngin, tarixi, mənəvi irlsimiz, həm də bizim yurdumuz göz diken yağılıra qarşı silahımızdır. Bəz nə qədər silaha güvənlər olurraq, o qədər güclü olurraq. Akademik Bəkir Nəbiyev tosadıfı yazmışdır: «Ulu Öndər ağr mühərrih şəraitində yaşayan, erməni işğalçılara qarşı mübarizə aparan Azərbaycanın ən çatın məqamlarında dökməzin xilas yolların yalnız hərbi qüdrətini artırmasında deyil, həm də xalqımızın mənəvi dəyərlər baxımından çox güclü olan potensialında, Azərbaycanın zəngin və orijinal madəniyyət yurdu olsundan görür. klassiklərinin bənzərsiz irlsinin müxtəlif vəsaitlərdən istifadə edərək döñ-döñ dünya miqyasına çıxarımaqla doğma yurdumuzu qabaqcıl bəşiriyətə olduğu kimi təməntüyə çatırı. Bu isə öz növbəsində gecə-gündüz Azərbaycana, onun tarixinin, madəniyyətinin, ədəbiyyatına qarşı böhtənlər püsəkürən erməni təxribatını tərkisələr etmək, ona çox böyük zərər vurmaq demək idi» (Heydar Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı-2009, səh.39). Bəhə bizim on koskın silahlarımızdan biri də şübhəsiz, bədii ədəbiyyatımızdır. Ədəbiyyatımız isə, həm də Mir Cəlalin yaradıcılığıdır. Onun «Dirilən adam» əsərini yalnız tarixi-ədəbi hadisə hesab etmək olmaz. Dünyanın və Azərbaycanın fonunda yalnız müdafiyyə, güvənən, zorun xidmətində dayanan kapitalın ebyəcorlıqları adımlar var. Belə müasir yircicələrlə Mir Cəlalın «Dirilən adam»-indəki Bəbir boyin arasında nə fərqli var? Dəhşəti kriminal hadisələr, açılan cinayətlər mündər istifadə ilə tələnətli və qötüllər möşgül olan, son natiqədə həbsxana küçələrində intihar edən simalar elə Bəbir boyıl deyilim?

* * *

Mir Cəlal, həm də görkəmli azərbaycanşusun alım id. O, demək olar ki, bütün tədqiqatlarında Azərbaycanın tarixi-ədəbi irlsinin öyrənməyo çalışmış, xalqın inkişafında ədəbiyyatın müümən vəsiti olduğunu göstərmək istəmişdir. Ən başlıcası, o, tarixi-zənginliyi müasir fundamental tədqiqatları ilə gotirə bilmişdir.

«Azərbaycanda ədəbi məktəblər», «Klassiklər və müasirələr», «Ədəbiyyatın yüksəkləri» (Panah Xəlilov hərlikdə) kitabları, Füzuliyo («Füzuli sənətkarlığı») həqiqi olunmuş tədqiqatları bu gün də əlini-ədəbi düşüncəmizin nüvəsini toşkil edir. Filologiya elmləri doktoru, pro-

fessor Cəlal Abdullayev yazır: «Mir Cəlalın elmi-nazarı irlə içərisində şeir ənənəsi bütün əzəməti ilə, bütün mürəkkəbliyi ilə, olvanlılığı ilə, poetik formaların rəngarəngliyi ilə bir mahvər, mərkəz, nüvə rolunu oynayır, cəzibə nöqtəsini taşkil edir. Məlum olduğunu kimi onun monografiyə tədqiqat işi də məhz poeziyaya, onun şərhi, şəhəsi ustadı, («Şərq şeirinin Gündəzi»-Gibb) Füzulinin poetik irlsinin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Onun nazarı əsərkəndə yazdıqları içərisində «Füzuli sənətkarlığı» təkcə öz yaradıcılığında deyil, bütün Azərbaycan, hətta türk ədəbiyyatınınashığının da şəhəri sayılır» (Gülxani Pənah «Mir Cəlalın Elmi-nazarı görüşləri», Bakı -2009, səh.12). Ədəbi tənqid və bütövlükde ədəbi düşüncə sistemimiz hər vaxt onun canyanğısına büükülmüş əsərlərindən faydalanaçaq. Onu öyrənməkə yeni zirvələrə can atacaq. Xalq şairi Fikret Qoca tədqiqatçı Gülxani Pənahın dəyerli əsərində yazdığı on sözdə də Mir Cəlalın konkret olaraq hərətələrə ədəbi simi kimi dayarlıdır: «Azərbaycan bədii elmi fikir tarixində Mir Cəlal Paşaşın nasır, ədəbiyyatın, alım, müəllim, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, ədəbiyyatçılardan, ədəbiyyatçılardan, əsərlərinin münasibətlərində belə aydın, obyektiv mövqə nümayis etdirir. H.Əliyev ədəbiyyatın sabahı haqqında da fikirlər, gənc istedadlıların yaradıcılığına qayğı və həssaslıqla yanaşması tövsiyə edirdi. O, hələ Azərbaycanın rəhbərliyinin və ictimai-siyasi xadim kimi fəaliyyətinin ilə çağlırlarda ədəbiyyatın təqdimizlərə qədər prosesin əlaqələri, ədəbi prosesdə irs-varis münasibətlərinin müümən özünxəs əsərlərini haqqında qıymətli fikirlər söylemişdir. Çox maraqlıdır ki, 1972-ci ildə Azərbaycan yazıçılarının V qurultayındakı nitqində də bu masalə onun diqqət mərkəzində olmas, özüünü aydın və konkret ifadəsinə tapmışdır» (Heydar Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı-2009, səh.15). Akademik B.Nəbiyev bu xronoloji informasiyamı tosadıfı vermir. Bu mahiyyətin içərisində partiya rohborının deyil, xalqına, onun mənəvi irlsinə sadıq olan siyasi rohborin sevgisini yada salır: «Bəzi gəncələrin ideya məsələləri gec-geç çap olunur, bəzən bu əsərlər səkütlə qarşılıqlı və ya qeyri-objektiv tənqid edirlər. Başqa arzu olunmayan faktlar da var. Məsalən, heç də prinsipial olmayan mülahizələrə görə bəzən və ya başqa gənc yazıçının əsərləri bəzən həddən artıq təriflərin və beləliklə, ona piş xidmət göstərilir. Bəzi gənc müülliflərin əsərləri isə formal estetik meyar əsasında qıymətləndirilir, bu əsərlərin ideya məzmunu nəzərə alınmur. Təbiət işi - müraciət və inca prosesdir. Burada ifratçılıq olmamalıdır, təbiya işi sabırla, dərin düşüncə ilə, adamlarla fərdi yaranmaqla, həm də xeyriyalıqla aparılmalıdır; xeyriyalı - əsas şərtlidir. Kim, elə sənətkarlarının bir-birinə qayğısını, diqqətini, öz pərsəsini sirlərinin gəncələr necə həssaslaşdırıcı öyrəndiyini görübdi, yaqın üzvindən deyibdir: «eq olsun o sənətkarla ki, öz yaradıcılığın möhdud çərçivəsində qəpənq qalmır, təkcə öz yaradıcılıq tələyini deyil, böyük sənətkar goləçiyini düşürür. Yaşlı nəsildən belə qayğı gərən gəncələr, albət, ataların, müülliflərin etibarını doğrulamaq, çalışıcaqlar, ədəbiyyatımızın əməkənlərini şərflə davam etdirəcəklər» (Heydar Əliyev. «Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı». Bakı, «Oزان», 2000, s.26). Nə üçün bu detalları belə xirdalıqlarına qəder, dəqiqliyinə qodur yaddaşsa gotirir, diqqətə cəkirom. Ustadımız B.Nəbiyev düşüncələri yaxın günlərimiz, illərimizə bağlıdır. Onun Ulu Öndər Heydar Əliyevdən yada salırdığı, diqqətə çəkdiyi direktiv mülahizələrə uzaq 70-ci illərdə aiddir. Bəs həmin illərdə bu direktiv mülahizələrdən kim nəcə nəticə çıxarırdı? Bunu aşradırmış tarixin işidir. Ancaq mən bir şahid kimi, o vaxtın bir tələbə-gənci kimi deyirim ki, Mir Cəlal töbüt etibarla ilə həmin ruhda id. Yəni o, gəncələr düzgün yol göstərir. Səzün həqiqi monasında, ruhunda, vərlığında işq gördüyü gənci elə yola yoldırıldı ki, bu yolu axırı aydılılıq çatırı. Neco ki, «Bir gəncin manifesti» əsərinin başlangıcında qeyd etdiyi kimi, onu qarşılığın sonu işqla qurtarır.

Mən illər öldükəcə müəllimimin əsərlərinə oxumadan doymuram, onun mənəvi dünyasına yaddaşımıla təkrar-təkrar təqdimərəm; onun həlim, insani münasibətlərinin, gəncələr doğmələşmə yaranışının köklərini axtarıram. Və bu kökləri elə Mir Cəlalın özünən zamanında Azərbaycan KP birinci katibi olmuş Heydar Əliyevin direktiv məruzələrində tapıram. Həmin

dövrün şahidləri (men xronikalar əsasında düşünürəm) xatrlaya bilər; Ulu Önder Heydar Əliyev Nəriman Nərimanovun anadan olmasına 100 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirini təkcə görkəmli siyasi xadimini yubileyi kimi yox, həm də böyük sənətkar yubileyi kimi qeyd etməyə rəvət vermişdir. Həmin yubiley tədbirindən Nərimanov haqqında böyük məruzə ilə çıxış etmişdir. Onun S.V. Sarguna, C.Cəbbarlıya, Vaqifə, Nasimiyyə... münasibəti dövrün şahidlərinin yaddaşınan silinə bilmez. Akademik B.Nəbiyev dövlət məfkafatına layiq görülmüş əsərində Ulu Öndərinə mənəvi irlə münasibətini daqiq detallarla xatırlayır: «Klassik irlə münasibətlər belə aydın, obyektiv mövqə nümayis etdirir. H.Əliyev ədəbiyyatın sabahı haqqında da fikirlər, gənc istedadlıların yaradıcılığına qayğı və həssaslıqla yanaşması tövsiyə edirdi. O, hələ Azərbaycanın rəhbərliyinin və ictimai-siyasi xadim kimi fəaliyyətinin ilə çağlırlarda ədəbiyyatın təqdimizlərə qədər prosesin əlaqələri, ədəbi prosesdə irs-varis münasibətlərinin müümən özünxəs əsərlərini haqqında qıymətli fikirlər söylemişdir. Çox maraqlıdır ki, 1972-ci ildə Azərbaycan yazıçılarının V qurultayındakı nitqində də bu masalə onun diqqət mərkəzində olmas, özüünü aydın və konkret ifadəsinə tapmışdır» (Heydar Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı-2009, səh.15).

Ədəbi-ictimai fikrimizdə kifayət qədər nüfuzlu yeri olan professor Cəlal Abdullayev özündən əvvəlki mənəvi irlərin dayar gücünə yaxşı bilsər. Belək, elə bu səbəbdən o, ədəbiyyatınə Gülxani Pənahın təqdimatında artıq XX əsrin klassik dəyər gücünə almış Mir Cəlal yaradıcılığına həsr olmuş tədqiqatını çox diqqətlə izləyir. Cəlal Abdullayevin tədqiqatının «Mir Cəlalın elmi-nazarı görüşləri» əsərində yazdığı «Ön söz» üübərbaşa ustadın - XX əsrin klassikinin elmi-nazarı irlsinin deyərləndirilməsinə həsr etdiyi cümlələrlə başlayır: «Ədəbi tənqid və ümumiyyətlə, ədəbiyyatınənəşənlərə əməmin inkişafında xüsusi yeri olan, onu veni mərhələyə yüksəldən görkəmli yaradıcılığı Mir Cəlalın tədqiqatlarında ətraflı, shəhələtli təhlil və tədqiqini tapmışdır». Ayrı-ayrı simaların, dövrümüzün klassiklərinin mənəvi müəllimim haqqında dediyi sözlərə mənəvi irlərə qarşı qarşıya qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərlərinin mənəvi irlərə qarşı qoşulur, mənəvi-əxlaqı daşırımlı, mütəfəkkir kimi tarixi bir iz qoyub. Ədəbiyyat tariximizdə xüsusi çəkisi olan Mir Cəlalın bədii əsəri ayrıca onlarca elmi monografiyalarda, tədqiqatlarında, araşdırma məzvətlərindən, məzvətlərindən, əsərl

QOLBIMDƏ BİR İŞIQ VAR

Əziz müəllimim və görkəmli yazıçı, mütəfəkkir Mir Cəlal haqqında düşüncələrimi

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

* * *

Mənim əziz müəllimim Mir Cəlal Əli
oğlu Paşayev Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin üzvü olunda həlo 26 yaşlı yox
imiş. Təkcə əlö bu faktın özü onun
istədiyinən həlo gəncikən parlağım və
ətraf mühitdə bu parlamanın görünə bildi-
yim səbüt edir. Və ustadın yaşadığı binanın
divarına vurulmuş xatiro ləvhəsi öündə
dayanarkən, keçirdiyim düşüncələri yada
salırmış. Bu düşüncələr isə sanki ustadın
torcağındır - veni vasam voludur.

Yazının övvəlində də yazişmişdim,indi
yeno qeyd etmək istayıram. O, 1908-ci
ildə Conubi Azərbaycanın Dördəbil vilayət-
inin (ostanının) Döndəbil kəndində doğul-
muşdur. Hələ harada doğuldugunun fərqi-
nə varı bilməyon uşaq kişiçik yaşlarında
məkanını dəyişməli olur. Atası bu təy-
Azərbaycana - Gəncəyə köçür və gol-
çayın böyük yazuçusunun, mütəfakkirin-
usunqlığı - vaddas mühiti burada formalas-

Dünyanın tolatımı goldayı, Azərbaycanın da azadlığı can atlığı va ilkin qovuşma zamanında - yəni 1918-ci ilə Mir Cəlalın atası Ölü kişi dünyasını dəyişir. Və o, böyük qardaşının - az-çox ilə işgətçə yatan qardaşının himayəsində böyüyür. Ailənin vəziyyəti többi ki, aqlarlaşmışdır. Ancaq bu ailə təhsilin nə demək olduğunu yaxşı bildir. Və Mir Cəlalın da oxuması üçün yollar axtarılırdı. 1918-1919 illərədən kiçik Mir Cəlal yerli xəriyyəvi comiyətinin köməyi ilə ibtidai təhsil ala bilir. Onun oxumaq həvəsi, iti fohmi və zəkası otrəf mühitin dəqiqətini cəlb edirdi. Yəqin ki, mühəndisi açıq gözlülü adamların da həvəsləndirici təkliflərənə olub. O, Gəncə Darülmülküməni daxil olur və burada oxuyur. Bu da eləyir 1924-28-i illər arasında... Həmin dövrə ictmayıytıcı olmağı, foallığı ilə seçilir. Həm oxuduğu təhsil ocağında, həm də şəhərin gənclər mühitində təmər. İctimai təşkilatların gənclərə bağlı qurumlarında aparıcı sima olur.

Mənim müəllimim və Azərbaycanın böyük sonotkarı Mir Cəlal haqqında çoxlu tədqiqatlar yazılıb və bu faktların hamisi bu və ya digər dördəcə homin tədqiqatlarında olsa olunub. Ancaq mən öz oxucuların üçün danışırəm. Anə başlıcası, özümüz mənəvi borcumu verməyə çalışıram. Zamanın qarşısında, həyatın qarşısında bu borc menim üçün homiso önəmlidir. Mir Cəlal dorin tholsilo, yüksək səfif homiso can atıb, onu Kazan Şərq Pedaqoji İnstytutunun adobiyatı söbəsində (1930-1932), Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İnstytutunun aspiranturásında (1932-1935) oxumaga möhz homin istək aparmışdır. O, homin dövrədə, hom də mülliəlimli etmiş, dövri mətbuatda daim yazıları ilə imzasını icitimai mühürt qatdırıb bilimdir. Bundan sonra Mir Cəlallınin dorin elmi tədqiqatlar dövri başlayır. «Füzulinin poetikası» mövzusunda namizodlik dissertasiya (1940), «Azərbaycanın adəbi möktəbləri» mövzusunda doktorluq (1947) dissertasiyası müdafiə edir. O artıq Azərbaycanın nüfuzlu bir alimi kimi homin dövrən möşər idi. Dərsliklər yazırı, elmi tədqiqat işləri aparırı. «Klassik irlər və müəstəslər», «Füzuli sonotkarlığı», «Cəlil Məmmədquluzada realizimi...» kimi asırları onun necə zöngin bir alım olmağından xəbor verirdi. Məraqlıdır ki, o, 1928-ci ildən çox gənc iğan adəbi fealiyyətə başlamış, aydın və möntiqli yazıları ilə dövrün geniş yayılan mətbuatunda yazıları ilə göründü. «Komunist», «Gənc işçi» və dövrün digər populyar mətbuat orqanlarında hom çalışmalarını, hom da yazıları onu principial, əqidiyal bir gənc kimini tanzidirdi. Özü də homin mətbuat orqanlarında mosul vəzifələrə iddi. «Komunist» qəzətində səbə müdiri, «Gənc işçi» qəzətində masul katib və s. O, həlo 40-ci illərin axırından professor idi.



Həyat yoluma bələdçilik edən əziz müəllimim Mir Cəlal

Azərbaycan Dövlət Universitetində 1961-ci ildən Azərbaycan adəbiyyatı kafedrasının müdürü olmuşdu. Sovet dövründə hər yayını, alimi xüsusi ezməyi briqadaların tərkibinə daxil eləmətlərdir. Amma Mir Cəlal 1935-ci ildə Ağ donıç - Baltık kanalı boyunca toşkılı olunan yaradıcılıq ezməsi yotino göndərirlər. Ümumiyətə, Mir Cəlal Moskvada - yəni sovetlərin paytaxtında keçirilən Azərbaycan adəbiyyatı və incasətonat 10 günlüklerində (1940, 1950, 1960), SSRİ yazıçılarının II (1954), III (1959), IV (1967) qurultaylarında iştirak etmişdir. Bölkə də, bu "iştirak etmişdir" sözünün indiki dövrdə anlamı həmin dövrdə aiş mahiyyəti tanrı ifadə edilmişdir. Sovet dövründə aid mərhələdə görək hansı nüfuzda, güclü, istedadlı hörmətli olaydır ki, bən Mötöbor möclislərdə iştirak edə biləydi. Yaziçının hayatı ilə bağlı xronika haqqında çox geniş danışmış istəmənəmə, təltiliflərin qeyd etmək istədim. Bunu da qısaca bir cümlə ilə ifadə edirəm. O hər cür təltili lajış idi. Və bir təltili də vardi - "Qabaqcıl maarif xadimini..."

Zonimice, bu büyük maarişçinin, müdafakaların dayısı - özü da çok dayır telaffuzıdır. Onun 40-ci illerden almağa başladığı medallar, toltifler 69-ı ileki "Öməkdar elm xadimi" faxri adı və bir çox başqa təltifləri galib "Qabaqçı maariş xadim" missiyası ilə tamamlanır. Bu, artıq onun sözün həqiqi mənasında, mükməmlənmiş monavi simasıydı. O, monsbud olduğu xalqın, votonin onçılı maarişçisi idi. Əlbottu, 1978-ci il sentyabrın 28-də votan edəndə onun Fəxri xiyabanda dəfn olunması qanunauyğun idi. Doğma şəhərimizin küçələrindən birində onun admı gormik dəqdırısnmışlıq nümunəsidir.

Monim öziz müdülliminin ilk kitabı
Azərnər 1932-ci ilde nəşr edilmişdir. Bu
gün təkrar nəşrlərlə birlikdə Mir Cəlal
Əsirsinin nəşri siyahısi ölkəmizdə və xaricdə
mükətlil dillerde az qala unudulan bir
siyahı ilə göstərilə bilər, çünki həmin rə-
səməni hələ sovetlər dönməndə 60-ı keç-
mişdi.

* * *

...1976-ci ilin yayı idi. Yaxşı yadimdadı. Orta məktəbi bitirib, ali tohsim 1800 imtahana buraxılıqla icazisi verən sənədləri da yüksək Bakıya golmışdım. Həlo golmamışdan ovvel hara gedocuyim və hansı ixtisasi seçdiyimi da yaxşı biliRDIM. Bakı manə çox vahiməli görünürdü. Hətta deyirdilər ki, tanımadiğın unvanına taksi sürücüləri xamlığını gördüyü usqlarını küçələri dolandırıb baha qiymat alır. Ama mən universitetin qapısına el bir-başa gəldim. Həq Bakı da mənə o qədər vahiməli görünmüdüm. Sənədlərimi jurnalistik fakültəsinə qəbul üçün verdim. Sənədlərimi verməmişdən ovvel məni kiminsə yanına göndərdilər və homin şox-nomiləm səhəbt etdi. Yazı-pozularımızın olub-olmadığı ilə marşadı. Sənədlərinin arasında rəvən gazetində (eləcə də) "Şəhərin..." başlıqlı yazı varmış. Mənim qəbul etdiyim sənəd "Şəhərin..." başlıqlı yazıdır.

min arasında rayon qızıztında («Lenin yolu») dər olunmuş yüzalarını da göstərdim. Həmin səxş diqqətlə baxdı. Hiss elədim ki, yüzalarını oxudu. Və razılıqla başını tərpədi. Beləliklə, sonƏnlərimi jurnalistikə fakültəsinə verdim. Çox təsərif kili, müsbiqdən keçə bilmədim. Bir il küləkli olaraq filologiya fakültəsində mühazirələri dinişməye icazə aldım. Bu icazənin özü da asan başa gəlmədi. Menim inadkarlığım, həvəsim, istoyim bürokratik engolləri aradan qaldırıdı. Və bir də gördüm ki, əsərlərin sevə-sevə oxudğum müəllim bizo mühazirələr deməyə başladı. Bu, Mir Cəlal Paşayev idi. Zəngin natiqlik mədəniyyətinə, auditoriyanı psixoloji cəhətdən moharətə idarəetmə qabiliyyətinə malik pedaqoq idi. O, sözün haqiqi mənasında, inidki təsəvvüründən çox-çox qabaq, elə həmin dövrən böyük tırtı şəxsiyyət və böyük alım idi. Çox mehriban, müraciət edən teləbosının yaxını olmayı bacaran ziyyəti idi. Hər kas çalğındı ki, onunla temasda olsun. Mən arada kondimizə qayıydıram, Mir Cəlal haqqında faxarətə danışdırımdı. Axi onun əsərlərini mondon da başqa oxuyan tay-tuşlarırm vardi. Onlar da moni maraqla dinleyirdilər. Hələ bozı moqamları deyində, tay-tuşlarırm lap gopcu kimi

(Davamı 10-cu sahifədə)

(Əvvələ 9-cu sahifədə)

Müasir dövrümüzün gəncləri üçün öz keçmişlərini öyrənmək istəyəndə, elə on yaxşı istinad Mir Cəlalın yaradıcılığı ola bilər. Mən belə düşünürəm.

Bir dəfə bir müxbir mənə sual (Babek Hacıyev «Qanun və məmur» qəzeti, 3-18 may 2008-ci il) verdi ki: «Mir Cəlal yaşadığı cəmiyyətin, dövrün ziayalarından fərqləndirən hansı cəhətləri idi?» Mən də həm öz həyatımı danışdım, həm də şahidi olduğum, bildiyim olayları yada saldım: «Doğrudan da deyilməli, qeyd olunmalı fikirdir. Mir Cəlal Paşayevi dövrün ziayalarından fərqləndirən cəhət tək onun yaradıcı şəxsiyyət olması deyil, eyni zamanda onun yaxşı insan olmasıdır. O, bütün varlığı ilə cəmiyyətin inkişafına, xalqının gələcəyinə addım-addım gedən yolda bir şəxsiyyət, ziyan kimi mübarizə aparırı və neçə-neçə insanların mənəvi dünyasına öz yaxşılıqları ilə həkk olub. Yaxşı yazıçı, yaxşı şair olmaq olar. Amma yaxşı insan olmaq çotindir. Hamidən fərqli həm yaxşı yazıçı, həm yaxşı tənqidçi-ədib, həm də yaxşı qayğılı insan id. Onun qayğılılığı neçə-neçə insanların qəlbində bu gün də yaşayır. Onlardan Xalq şairi Nəriman Həsənzadəni qeyd edə bilərəm. Mən onuna keçmiş Mətbuat və İnforsasiya nazirliyində xeyli işləmişəm. Nəriman müəllim də bu xoşbəxt insanlardandır. Vaxtilə Mir Cəlal Paşayev öz oğlu Arif Paşayeva veriləcək evi, məhz gənc şair Nəriman Həsənzadəyə vermişdi. Tək bə fakt bəsdir ki, Mir Cəlal Paşayev neçə-neçə nəsillərin üzrində xeyirxah insan kimi yaşasın. O, əlində olan imkanları yalnız özü üçün sərf eləməyib. O, düşünürdü ki, Nəriman Həsənzadə gələcəyin böyük şairi ola bilər. Həqiqət də budur ki, Nəriman Həsənzadə dövrünün yaxşı ziyalisi, görkəmli şairi oldu. Bütün illər boyu Mir Cəlal Paşayev rəhmət qazanıb. Çünkü coxlarından fərqli olaraq onun yaradıcılığı ilə yaxşılığı həmişə qoşa qanad kimi gedir. Sevindiricili haldır ki, bu gün Mir Cəlal Paşayevin böyüdüb, tərbiyə verdiliyi övladları Azərbaycanın fəxt etdikləri ziyalılardır. ...Budur Mir Cəlal ailəsindən gələn ziyalıq və vətənpərvərlik”.

Həqiqətən insanın həyatında özündən sonra iz həm övladlarında, həm də yaradıcılığında toşkilatçılığı, elco də ədəbiyyatşunaslıq elmimizə Mir Cəlal ənənələrinin davamçısı kimi verdiyi töhfələr hər birimizə məlumdur. Bir vaxt Mir Cəlal ırsinin cəmiyyətimizə aşlılığı ali hissələrin mahiyəti haqqında danışanda da demisəm: «Mir Cəlal yaradıcılığı cəmiyyətə doğrunu, həqiqəti aşayırdı. O, xalqı öz yaradıcılığı ilə tərbiyə edirdi. İnsanları doğru yola, düz istiqamətə səsləyirdi. Bugünkü oxucuya, gəneliyə bir şeyi arzulayardım ki, onlar Mir Cəlal Paşayevi oxusunlar. Onun yaradıcılığında «Ita ataram, yada satmaram» fikri bu gün bizi mübarizəyə səsləyir. Bax budur Vətən sevgisi, vətənə bağlılıq! O, özünü bununla təlqin edirdi». Sözün həqiqi mənasında böyük sonotkarlar həm şəxsiyyətləri ilə on yaxşı keyfiyyətləri cəmiyyətə təlqin edirlər, həm də yaradıcılıqları ilə insanlara ali duyular aşılayırlar. Bu mənada bu gün də Mir Cəlalın özünün təlqinini hiss edirik. Həm yadigar nəsil şəcərəsində, həm də obodiyaşarı yaradıcılığında. Çox ince bir məqamdır. Həm də xalqımızın tarixi tələyi ilə nə qədər bağlırsa, bu günü ilə də elə o dərəcədə bağlıdır. Xalça məsələsi... Çox-çox əvvəllər dediyim həmin sözlərə qayıtmak mənim özüm də məmənunluq gotur: «Mir Cəlal Paşayevin toxuduğu xalçasını xariciyə satmayan qadın obrazında böyük fəlsəfə duyulur. Biz o əsərləri oxuyub, torpaqlarımızın müdafasınə qalxmahiyyət. Oradan gəlir bizi bu çəğiriş, oradan aşınan bizi bə Vətən sevgisi. Onun «Bir gəncin manifesti» bizi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edir ki, savaş yalnız torpaq, vətən uğrunda ola bilər. Bu idi onun yaradıcılığının cəmiyyətə aşlılığı məzgi, istiqaməti, mayası...”

Bu gün Azərbaycan torpaqlarının xeyli hissəsi işğaldadır. Tarixi torpaqlarımızın isə çoxundan məhrum olmuşuq. Ulularımızın miraslarına sahib olmaq üçün keçmişimizi, tariximizi yaxşı öyrənməliyik. Ulularımızın yaddaşımızda olan səsini dinişməliyik. Bu səslerdən biri də, bəlkə, on önemlisi də Mir Cəlalin manifestidir. Manifest bizim tarixi, mənəvi yaddaşımızın açarıdır. Biz yeni nəsil gəncliyə bu açara sahib olmağın yolunu öyrətməliyik.

Xalq arasında belə bir söz var; deyirlər ki, çox bulanıq sular duruldu. Ancaq mənim taleyimən həyatimdə Mir Cəlal bulağı elə əvvəldən duru idi. Yazıçı kimi Mir Cəlal Paşayevin yaradıcılığının etrafı, əhatəli tədqiqi deməzdim ki, qənaətboxş deyil, yaxşıdır. Amma düşünürəm ki, onun elə ideyaları, elə mətnaltı düşüncələri var ki, hələ bu gün də axıracan açılmayıb. Bəlkə, elə “Açıq kitab” romanını yada salaq. Zənnimcə, zamanları özünün daxili-mənəvi mühitində əridib ona yazıçı nəzəri ilə təfəkkür donu geyindirən sonotkar bu əsərində çox dərin mötəbbələrə toxunur. Ona görə də bu tipli sonotkarların əsərlərini tədqiq edərkən əsas açar kimi onların dövrü əsas götürülməkdon başqa, şəxsiyyətləri, sonotə münasibətləri, psixoloji, mənəvi keyfiyyətləri də diqqətdən qaçırmamalıdır. Yalnız o zaman biz yazıçının araya-orsaya gotirdiyi əsərlərin alt qatında nələrin yadlığını daha dəqiq öyrənə, açıqlaya bilərik.

Zənnimcə, yeni nəsil tədqiqatçılar bu məsələləri diqqətdən qaçırmayacaqlar. Sonotkarın ölməz obrazlarını - ister tədqiq elədiyi, isterse də tənqid elədiyi obrazlarını araşdırarkən günümüzə səsənən məqamlara diqqət edəcək, sonotkar sözünün sıqlotunu, dəyərini göstərə biləcəklər.

...Bəzən insanlar elə bilirlər ki, dövr keçir, əvvəlki səhifələr bağlanır, ancaq mənim üçün belə deyil. Mir Cəlal sohifəsi mənim yaddaşimdə bu gün də var və həm də tam inamla deyirəm ki, xalqımızın da yaddaşında bu sohifo bir həqiqətdir.

Azərbaycan ədəbiyyatının tarixini rəsmi sənədlər baxımından 1300 ildən o tərəfə götürürələr. Zənnimcə, bu tarix çox qədimdir. Çünkü biz böyük türk mənəvi mühitinin yetirməsiyik, təkcə Oğuz dövrü ilə kifayətlənməməli, Orxon-Yeniseyi də mənəvi tariximizin başlangıç sırasında görməyi bacarmalıyıq. Yəni bu, çox zəngin bir tarixdir. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının xüsusi bir zirvəsidir. Bu zirvədə Mir Cəlalin da öz yeri var. Bu gün mən öz müəllimimin adı, ünvani, xatirəsilə fəxr edirəm.